

IJTIMOIIY TA'MINOT HUQUQIDA MEHNAT STAJINING AHAMIYATI

Akbarov Sanjarbek Saydullo o'g'li
Farg'ona viloyati yuridik texnikumi
"Davlat-huquqiy faoliyat" yo'nalishi
2-bosqich 29-23-guruh o'quvchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada mamlakatimizda aholini ijtimoiy himoya qilishning muhim tarkibiy qismlarimidan biri bo'lgan pensiya ta'minoti sohasida amalga oshirilgan islohotlar, pensiya tayinlashda mehnat stajining o'rni va uning turlari borasida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: pensiya ta'minoti, mehnat staji, sug'urta badal, umumiy mehnat staji, maxsus mehnat staji, byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi.

Аннотация:

в данной статье рассмотрены проводимые в нашей стране реформы в области пенсионного обеспечения, являющегося одной из важнейших составляющих социальной защиты населения, роль трудового стажа в назначении пенсии и его виды.

Ключевые понятия: пенсионное обеспечение, трудовой стаж, страховые взносы, общий трудовой стаж, специальный трудовой стаж, внебюджетный Пенсионный фонд.

Abstract:

This article discusses the reforms carried out in the field of pension provision, one of the important components of social protection of the population in our country, the role of work experience in the appointment of pensions and its types.

Key concepts: pension provision, length of Service, Insurance contribution, general work experience, special work experience, extra-budgetary pension fund.

Mamlakatimizda pensiya ta'minoti fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish tizimining muhim tarkibiy qismlaridan hisoblanadi. Pensiya ta'minoti fuqarolarning hayotiy manfaatlarini bilan bog'liq, fuqarolar o'z mehnat qobiliyatini yo'qotganlarida aynan shu tizim orqali ijtimoiy muhofaza qilinadi. Yurtimizda keyingi yillarda jahon standartlari darajasiga yaqinlashib borayotgan pensiya ta'minoti sohasidagi davlat siyosati keng aholi manfaatlarini ko'zlab, aniq maqsad sari olib borilayotganligining dalolatidir deyish mumkin.

Fuqarolarga ijtimoiy ta'minot berish mezonlaridan biri – bu mehnat stajining mavjudligidir. Mehnat staji deganda xodim uchun Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lanishi sharti bilan amalga oshirilgan mehnat va qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa ijtimoiy foydali faoliyat davri nazarda tutiladi.

Mehnat staji, uning miqdori va sifati fuqaroga ijtimoiy ta'minot berilishida muhim o'rin tutuvchi omil sanaladi. Mehnat staji odatda fuqaroning korxona yoki tashkilotdagi mehnat faoliyat davridan iborat bo'ladi.

Qoida tariqasida, mehnat stajining umumiy va maxsus mehnat staji kabi turlarga bo'lib tushunish mumkin.

Har qanday ish davri, shuningdek, quyidagi davrlar ham umumiy ish stajiga qo'shib hisoblanadi va pensiya ta'minotida hisobga olinadi:

a) 2019 yil 1 yanvarga qadar bo'lgan davr uchun – faoliyat turi, mulk va xo'jalik yuritish shakllaridan qat'i nazar, xodim davlat tomonidan ijtimoiy sug'urtalangan holda bajargan har qanday ish, agar u O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lagan bo'lsa;

2019 yil 1 yanvardan keyingi davr uchun – xodim tomonidan bajarilgan har qanday ish, agar mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlar hisoblangan bo'lsa.

1965 yildan keyingi davr uchun jamoa xo'jaligidagi ish stajini hisoblab chiqarishda, agar jamoa xo'jaligi a'zosi uzrsiz sabablarga ko'ra jamoa xo'jaligida belgilangan mehnatda ishtirok etish minimumini bajarmagan bo'lsa, ishlangan vaqtning amalda davom etgan davri hisobga olinadi.

Ijodiy faoliyat bilan mashg'ul xodimlarning ish stajini, basharti ular O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'lagan bo'lsalar, ijodiy uyushmalarning

boshqaruvlari ana shu muallifning asari e'lon qilingan yoki birinchi marta jamoat oldida ijro yoki namoyish etilgan kundan e'tiboran belgilaydilar;

b) harbiy xizmat va partizan otryadlari hamda qo'shilmalarida bo'lish, davlat xavfsizligi organlarida va ichki ishlar organlarida xizmat qilish;

v) idoraviy bo'ysunuvidan qat'i nazar, harbiylashtirilgan soqchilikdagi, maxsus aloqa organlari va tog'-kon-qutqaruv qismlaridagi xizmat;

g) yakka tartibdagi mehnat va oilaviy tadbirkorlik faoliyati, shu jumladan shaxsiy yordamchi xo'jalikdagi va yuridik shaxs tashkil etilmagan holdagi dehqon xo'jaligidagi faoliyat;

2019 yil 1 yanvarga qadar bo'lgan davr uchun – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga sug'urta badallari to'langan taqdirda;

2019 yil 1 yanvardan keyingi davr uchun – yagona ijtimoiy to'lov to'langan taqdirda.

d) I guruh nogironiga yoki 16 yoshgacha bo'lgan nogiron bolaga, shuningdek o'zgalarning parvarishiga muhtoj bo'lgan (davolash muassasasining xulosasiga ko'ra) 80 yoshga to'lgan qariyalarga qarab turilgan vaqt;

e) oliy ta'lim muassasalarida, aspiranturada, stajyor-tadqiqotchi-izlanuvchilar institutida, katta ilmiy xodim-izlanuvchilar institutida, tayanch doktoranturada, doktoranturada va klinik ordinaturada kunduzgi o'qish, shu jumladan chet elda o'qish;

j) bola 3 yoshga to'lguncha bolani parvarishlash ta'tillarida bo'lish vaqti, lekin hammasini jamlaganda ko'pi bilan 3 yil;

z) ofitserlar tarkibidan bo'lgan shaxslarning, praporshchiklarning, michmanlarning va muddatdan tashqari xizmat harbiy xizmatchilarining xotinlari, ularni ishga joylashtirish imkoniyati bo'lmagan joylarda erlari bilan yashagan vaqt, lekin 10 yildan oshmagan davr;

i) O'zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlarining, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan xalqaro hukumatlararo tashkilotlarga kvota qilingan lavozimlarga xizmat safariga yuborilgan shaxslarning xotini (eri) chet elda bo'lgan, lekin 10 yildan oshmagan davr.

Mehnatda mayiblanish yoki kasb kasalligi oqibatida I va II guruh nogironligida bo'lingan vaqt yoshga doir yoki boquvchisini yo'qotganlik pensiyasi tayinlanayotganida stajga qo'shib hisoblanadi.

Yoshga doir pensiya tayinlanganidan keyingi ishlangan vaqt pensiyani hisoblab chiqarish uchun stajga qo'shib hisoblanmaydi.

Ota-onasidan judo bo'lgan (chin yetim) bolalarga tayinlanadigan boquvchisini yo'qotganlik pensiyalarini hisoblab chiqarish ham ota, ham onaning umumiy ish stajiga qarab amalga oshiriladi.

Maxsus mehnat staji deganda esa o'z navbatida imtiyozli shartlarda ijtimoiy ta'minot huquqini beradigan ishlar, kasblar, vazifalarda ishlagan davr nazarda tutiladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 12 maydagi 250-sonli qarori¹ bilan "Imtiyozli shartlarda pensiyaga chiqish huquqini beradigan ishlab chiqarishlar, muassasalar, ishlar, kasblar, lavozimlar va ko'rsatkichlar Ro'yxati tasdiqlangan bo'lib, ana shunday ishlarda ishlagan davrlar maxsus ish stajiga, ya'ni imtiyozli shartlarda ijtimoiy ta'minot olish huquqini beruvchi davrlarga qo'shib hisoblanadi.

Mehnat daftarchasi xodimning mehnat stajini tasdiqlovchi asosiy hujjatdir.

Ish beruvchi korxonada besh kundan ortiq ishlagan barcha xodimlarga mehnat daftarchasini tutishi shart, o'rindoshlik asosida ishlovchilar bundan mustasno.

Ish beruvchi mehnat daftarchasiga ishga qabul qilish, boshqa doimiy ishga o'tkazish va mehnat shartnomasini bekor qilish to'g'risidagi ma'lumotlarni yozishi shart. Xodimning iltimosiga ko'ra mehnat daftarchasiga o'rindoshlik asosida ishlagan va vaqtincha boshqa ishga o'tkazilgan davrlar haqidagi yozuvlar kiritiladi. Mehnat shartnomasini bekor qilish asoslari mehnat daftarchasiga yozilmaydi.

Ish staji "Yagona milliy mehnat tizimi" idoralararo dasturiy-apparat kompleksida mavjud ma'lumotlar asosida ham tasdiqlanadi.

Band shaxsning ish staji O'zbekiston Respublikasi davlat soliq organlari tomonidan taqdim etiladigan ma'lumotlar asosida:

2019 yil 1 yanvarga qadar bo'lgan davr uchun – sug'urta badallari;

2019 yil 1 yanvardan keyingi davr uchun – yagona ijtimoiy to'lov to'langanligini tasdiqlaydigan ma'lumotnoma bo'yicha belgilanadi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 12 maydagi 250-sonli qarori

<https://lex.uz/docs/832399>.

Mehnat daftarchasi mavjud bo'lmaganda, shuningdek, mehnat daftarchasida zarur yozuvlar bo'lmagan yoki mehnat faoliyati davrlari to'g'risida noto'g'ri va noaniq yozuvlar mavjud bo'lgan hollarda, ish stajini tasdiqlash uchun (band shaxsning ish stajidan tashqari) ma'lumotnomalar, buyruqlardan ko'chirmalar, shaxsiy hisobvaraqlari va ish haqi berish uchun vedomostlar, mehnat shartnomalari (kontraktlar), arxiv ma'lumotnomalari va mehnat faoliyati davrlari to'g'risidagi ma'lumotlar mavjud bo'lgan boshqa hujjatlar qabul qilinadi.

Bunda ma'lumotnomada ishga qabul qilish to'g'risidagi, ish (lavozim) bo'yicha o'zgarishlar to'g'risidagi va asoslari ko'rsatilgan holda mehnat shartnomasining to'xtatilishi to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatilishi kerak. Ma'lumotnoma tashkilot yoki arxiv rahbari, shuningdek ma'lumotnomani tayyorlagan xodim tomonidan imzolanadi va ma'lumotnomani bergan tashkilot yoki arxivning muhri bilan tasdiqlanadi.

Davlat xizmatining muayyan turlari bilan band bo'lgan fuqarolar, shuningdek, qonun hujjatlarida ko'rsatilgan hollarda ma'lum lavozimda yoki faoliyatning muayyan turi bilan band bo'lingani hollarda bu davr mehnat stajiga hisoblanishdan tashqari qo'shimcha imtiyozlar berilishiga ham asos bo'lishi mumkin. Bunday davrni uzoq yillik xizmat davri deb nomlanadi.

Ma'lum lavozim yoki vazifada uzoq vaqt mehnat faoliyati bilan shug'ullanish xodimga maxsus unvon va martabalar berilishida, mehnat ta'tillari miqdorini belgilanishida, davlat pensiyalari tayinlanishida qonun hujjatlari bilan nazarda tutilgan boshqa hollarda imtiyoz va yengilliklar berilishiga olib keladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 17 apreldagi 320-son qaror² ga 3-ilova shaklida tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi davlat soliq xizmati organlarida xizmatni o'tash to'g'risida" Nizomning 3-bandiga ko'ra soliq organlari mansabdor shaxslariga soliq organlarida boshqaruv xodimlarining shtatidagi lavozimlarni egallab turgan shaxslar kiradi va ularga egallab turgan lavozimlariga hamda uzoq muddat ishlaganligiga muvofiq ravishda maxsus unvonlar beriladi.

² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 17 apreldagi 320-son qarori. <https://lex.uz/docs/4290724>.

O‘zbekiston Respublikasining “Prokuratura to‘g‘risida”gi qonuniga ko‘ra prokuratura organlari xodimlariga egallab turgan lavozimlari va mehnat stajiga muvofiq darajali unvonlar yoki harbiy unvonlar beriladi.

Prokuratura organlari xodimlariga davomiyligi o‘ttiz kalendar kundan iborat haq to‘lanadigan yillik ta‘til beriladi. O‘n yildan ortiq ish stajiga ega bo‘lgan prokuratura organlari xodimlariga davomiyligi besh kalendar kun, o‘n besh yildan ortiq ish stajiga ega bo‘lganlarga davomiyligi o‘n kalendar kun, yigirma yildan ortiq ish stajiga ega bo‘lganlarga esa davomiyligi o‘n besh kalendar kun qo‘shimcha ta‘til beriladi.

Uzoq yillik xizmat davri davlat xizmatini o‘tashda va qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa hollarda ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: “O‘zbekiston”, 2023 y.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 yil 12 maydagi 250-sonli qarori <https://lex.uz/docs/832399>.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 17 apreldagi 320-son qarori. <https://lex.uz/docs/4290724>.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 19.09.2023 yildagi 481-son “Vazirlar Mahkamasining “Davlat pensiyalarini tayinlash va to‘lash tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida” 2022 yil 13 oktyabrdagi 592-son qaroriga fuqarolarning pensiya ta‘minotiga oid milliy qonunchilik hujjatlarini tizimlashtirish, sohaga zamonaviy axborot texnologiyalarini yanada keng joriy etishga qaratilgan o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish, shuningdek, hukumatning ayrim qarorlarini o‘z kuchini yo‘qotgan deb hisoblash to‘g‘risida”gi Qarori. <https://lex.uz/docs/6613424>
5. Г. Касимова, Ш. Саъдуллаева. Меҳнат стажининг пенсияни ҳисоблашга таъсири ва пенсия ёшини белгилашда хорижий тажрибалардан фойдаланиш. Иқтисод ва молия / Экономика и финансы 2019, 4(124).